

VZNIK A UTVÁRANIE NOVOZMLUVNÉHO KÁNONU

Andrea Korečková

THE ORIGIN AND FORMATION OF THE NEW TESTAMENT CANON The purpose of this article is to clarify the first phase of the canonization process of the New Testament. In the life of the early church the Jewish Bible played an important role. It represented the pre-history of Jesus Christ. Gradually, it became the Word of God interpreted in a Christian sense. The New Testament canon was created after that the kingdom of God did not come during the lifetime of Jesus' contemporaries. The main prerequisite for this process was the Mark's Gospel which became Christian liturgical reading and included the life and teaching of Jesus as well as the oldest testimonies of faith. The Gospel should protect the Easter proclamation from enthusiastic misinterpretation.

. Situácia

Nepriamym predpokladom pre vznik kánonu je viera v Krista,¹ ktorý bol už v ranej cirkvi označovaný titulmi „Kyrios“, „Kristus“, „Syn Boží“ alebo nepriamo „Syn človeka“. Tieto vyznania môžu byť pochopené iba v kontexte raných prorockých a apokalyptických nádejí, ktoré majú svoje opodstatnenie v Písme.² Z uvedených kerygmatických vyznaní vyplýva, že cirkev od samého začiatku nadväzovala na Písmo a Ježišovu osobu. Jeho účinkovanie vnímala ako naplnenie prorockých predpovedí (R 1:1–4, 1K 15:3–4, G 4:30, 2K 3:14–16, atď.). Avšak autorita Pána opierajúca sa o doklady z Písma nevedla ku vzniku kresťanskej Biblie, pretože raná cirkev žila v skrátenej perspektíve, to znamená, že očakávala skorý príchod Pána.

Vznik kánonu je až druhotným pohybom, spomienkou, ktorá pôvodne slúžila k rozlišovaniu „duchov“. Priamym predpokladom, ktorý viedol ku vzniku kánonu bolo napísanie Markovho evanjelia (s najväčšou pravdepodobnosťou to bolo prvé evanjelium). Do tej doby bolo predčítanie Pavlových listov vnímané skôr ako kázanie vychádzajúce z Písma než ako

¹ Hans von Campenhausen, *The Formation of the Christian Bible*, Mifflintown: Sigler Press, 1997 (preklad z nemčiny), s. 21.

² Mogens Müller, „The New Testament Reception of the Old Testament“, in: Mogens Müller (vyd.), *The New Testament as Reception*, Sheffield Academic Press 2002, s. 1.

samotné liturgické čítanie. Naopak evanjelia boli od samého začiatku písané ako text k predčítaniu na bohoslužbách.

2. Autorita židovskej Biblie v ranej cirkvi

Najstarším svedkom používania židovskej Biblie sú listy apoštola Pavla. Spôsob, akým pracuje s biblickými textami poukazuje na veľmi kreatívnu činnosť. Písmo používa v argumentoch, spája a kombinuje rôzne texty, ďalej interpretuje a rozširuje pôvodný význam (por. G 3:19–20, 2K 3:7–11). Kanonické evanjeliá nadväzujú len sčasti na Pavlovu tradíciu, nápadné sú vzájomné rozdiely. Podľa evanjelií je Kristus ponímaný ako zavŕšiteľ Zákona, radikálne nový interpret. Dôležitým termínom je „naplnilo sa“ (Mt 1:22, 2:15, Lk 4:21, J 12:38). Zákon a Proroci sa plne uskutočňujú v Kristovi, v jeho novej zmluve.³ Koniec Zákona nie je jeho naplnením, potvrdením a zmyslom.⁴ Ostatní novozmluvní autori naďalej potvrdzujú božský status Písma, nadobudnutý inšpiráciou Božieho Ducha (2Tm 3:15–16, 2Pt 1:21).⁵ Autorita židovského Písma zostáva nemenná.

Raná cirkev zhromažďovala predovšetkým mesianistické texty, ktoré podľa ich výkladu predpovedali Krista. Písmo predstavovalo historické svedectvo a postupne sa stávalo Slovom Božím v prepracovanom kresťanskom zmysle. Ide o nepriamy predpoklad pre vznikajúcu ideu kresťanského kánonu. Dôležitým aspektom bola snaha vyrovnať sa so Zákonom. Novým Zákonom sa stal Kristus. Prístup ku Zákonu mal teda dve roviny výkladu: z kresťanskej perspektívy bol dejinami pôsobenia, ktorých vyvrcholením sú veľkonočné udalosti, zo židovského bolo jeho prvoradým cieľom hľadanie pôvodného zmyslu.

3. Základy Pavlovej autority

3.1 Pavlove listy v liturgii cirkvi

Pavlove listy vznikali ako reakcia na praktické problémy, ktoré sa objavili apoštolovej neprítomnosti. Je preto pravdepodobné, že zastávali pevné

³ Voľný prístup k Písmu a kombinácie textov sa objavujú vďaka Hillelovmu druhému hermeneutickému pravidlu. Müller, „The New Testament Reception of the Old Testament“, s. 10. Podobné interpretácie pôvodných textov sú nezávisle na sebe evidované v Kumránskej literatúre, v synoptických evanjeliách, v Jánovom evanjeliu, v Liste Hebrejom a Jánovej apokalypse.

⁴ Josef Bohumil Souček, „Úvod do Nového Zákona – Přednášky na Husově fakultě ve školním roce 1946–1947, soukromý opis k studijním účelům, s. 35–36.

⁵ Druhý list Timoteovi pravdepodobne odkazuje na iba na Písmo, kým Druhý list Petra odkazuje nielen na Písmo, ale aj na inšpiráciu vzťahujúcu sa na kresťanských prorokov interpretujúcich Pánove slová.

miesto v liturgii nadväzujúc tak na židovské Písmo (1Tes 5:27, Kol 4:16). Rovnako sa predpokladá ich vzájomná výmena. Na konci 1. storočia sa objavujú stopy zbierok u viacerých apoštolských otcov (1Klem 47–50, IgnEf 12:2, PolFil 3:2, 2Pt 3:15–16).

Pavlove listy pravdepodobne ako ostatná kresťanská literatúra v čase svojich počiatkov nepredstavovali rozhodujúcu a nedotknuteľnú autoritu. Názory bádateľov nakoľko sa Pavol stotožnil s ideou vytvorenia kánonu sa rozchádzajú. Podľa Koestera je málo dôkazov, aby Pavlova teológia mala veľký vplyv po jeho smrti.⁶ Omnoho väčšiu vážnosť predstavoval v hereckých kruhoch. Napriek tomu novozmluvní autori považovali Pavlove listy za inštrumenty na organizáciu cirkvi.⁷ Podľa Lindemanna boli zbierkou, ktorá pripomínala starozmluvné prorocké knihy v zmysle teologickej a literárnej redakcie.⁸ Zahnrnutie listov do novozmluvného kánonu, a tým aj rozsiahlejšieho teologického rámca je spojené s prevzatím listov z rúk kacírov (*Markion*).⁹

Podľa Campenhausena Pavol ako prvý naznačil prax formovania novozmluvného kánonu.¹⁰ Téza vychádza z Pavlovej výzvy, aby založené zbory čítali jeho listy a navzájom si ich vymieňali.

V liberálnej teológii je Pavol vnímaný ako zakladateľ nového náboženstva. Z používania Ježišových výrokov je však zrejmé, že Pavol bol radikálne novým interpretom tradície, v ktorom cirkev rozpoznala historické potvrdenie závetu o záchrane v Ježišovi Kristovi. Pavol sa v skutočnosti snažil upozorniť čitateľa na podstatu Písma: sú to proroctvá o Kristovi, nie predpisy Zákona. Jeho spôsob argumentácie nie je preto relativizovaním Písma, ale interpretačnou metódou, ktorá je ovplyvnená vedomím, že to, čo hovorí, nepochádza od neho, ale od Krista.

3.2 Ježišove výroky citované u Pavla

Dôležitým predpokladom pre vznik novozmluvného kánonu je zbieranie materiálu, ktorý súvisí so životom Ježiša z Nazareta, alebo so svedectvami ranej cirkvi o pôsobení Vzkrieseného. Pavlove listy sú najstarším písomným dokladom tradovania Ježišových slov. Tie podľa použitia môžeme

⁶ Helmut Koester, „Writings and the Spirit: Authority and Politics in Ancient Christianity“, *HTR* 84/1991, s. 359.

⁷ Ide napr. o cirkevný poriadok, odmietnutie kontroverzných praktík (obriezka, židovský kalendár a rýty) a záujmy komunity, atď.

⁸ Andreas Lindemann, „Die Sammlung der Paulusbriefe“, in: Jean-Marie Auwers – Henk Jan de Jonge (vyd.), *The Biblical Canons*, Leuven: Peeters, 2003, s. 321–351.

⁹ Souček, *Úvod do Nového Zákona*, s. 53.

rozdeliť na priame¹¹ alebo nepriame.¹² Priame citáty sú uvedené formulou Kyrios, ktorá sa v cirkvi používala na označenie vzkrieseného Krista. Pavol však citoval výroky pozemského Ježiša a uvádzal ich povel'konočným titulom. Tento jav bol zrejme zámernou konštrukciou, pretože osobu pozemského Ježiša a Vzkrieseného Pána považoval za tú istú, aj keď „v zmenenom stave“.¹³

Pavol rozlišoval medzi svojimi a Ježišovými výroky (1K 7:10,25,40). Pri riešení konkrétnych problémov sa teda prejavoval očividnou slobodou, ktorá pravdepodobne vyplývala z damaského zážitku. Je spojená s istou suverenitou a istotou, že hovorené slovo nie je jeho vlastné, ale pochádza priamo od Krista. Pavol sa zrejme považoval za jedného z kresťanských prorokov, ktorý pod vplyvom Ducha parafrázoval, interpretoval a prispôboval Ježišove výroky do konkrétnej situácie.¹⁴ Pod vplyvom Ducha sa podľa Pavla šíriло kresťanské učenie v cirkvi (1K 12:4–11, R 8:9,11, 1K 2:16, G 4:6).

Pavlove listy, ako to vyplýva z uvedených poznámok, sa prejavujú znalosťou Ježišových slov, počítajú so zmŕtvychvstaním, vyvýšením a samozrejme aj s konaním Kristovho Ducha.

3.3 Záujem o pozemského Ježiša

Predchádzajúci odstavec naznačuje zvýšený záujem o posledný úsek Ježišovho života (1K 15:3–5, R 4:24–25 atď.) a súčasne nedostatkom zmienok o Ježišovom živote a jeho podobenstvách. Túto zvláštnosť sa pokúsil vysvetliť Hengel konštatovaním, že nepoznáme Pavlov spôsob kázania, preto nemáme predstavu ani o tom, ako približoval zvesť helenistickým poslucháčom.¹⁵ Autentické listy poukazujú iba na problémy raných kresťanských komunít teologicko-soteriologického a pastorálno-etického charakteru.

¹⁰ Campenhausen, *The Formation of the Christian Bible*, s. 111.

¹¹ Ku priamym citátom patria výroky o rozvode (1K 7:10–11), rady misionárom (1K 9:14), poriadok zmŕtvychvstania (1Tes 4:15), duchovné dary (1K 14:37), ustanovenie Večere Pánovej (1K 11:23–25) a svedectvo o zmŕtvychvstaní (1K 15:3–5).

¹² Ku nepriamym citátom patria: dobro ako odplata za zlo (R 12:14, 17–21), kultická čistota pokrmov (R 14:14), odplata (R 12:19), naplnenie zákona (R 13:8), láska k blížnemu (G 5:14), dar viery (1K 13:2).

¹³ Petr Pokorný, *Ježiš Nazaretský: Historický obraz a jeho interpretace*, Praha: Oikoy-menh, 2005, s. 39.

¹⁴ Pokorný, *Ježiš Nazaretský*, s. 42.

¹⁵ Martin Hengel, *The Four Gospels and the One Gospel of Jesus Christ: an Investigation of the Collection and Origin of the Canonical Gospels*, Pennsylvania: Trinity Press International, 2000 (preklad z nemčiny), s. 149–151.

Hengel vychádzal zo Skutkov, v ktorých Pavol zvestuje evanjelium vo forme konverzácie, často prerušovanej otázkami (napr. Sk 17:2,17). Záujem o písomnú exegézu a dokazovanie prorockých zaslúbení bol podľa neho iniciovaný predovšetkým medzi židovskými poslucháčmi (Sk 9:20,22). Avšak v helenistických kruhoch, ktorí nepoznali obsah Písma, prevládala záujem aj o konkrétnu historickú postavu, jeho život a skutky.

4. Predpoklady k vývinu kresťanského kánonu v najstaršej dobe cirkvi

4.1 Záznamy o Ježišom živote a učení

Vznik kanonickej literatúry je spojený s istými vývojovými etapami. V najranejšom období bola tradícia odovzdávaná ústne. Jej korene siahajú do čias Ježišovoho života poukazujúc na jeho slová, skutky, utrpenie. Tradovaný materiál bol od samého začiatku pevnou súčasťou katechetického vyučovania. Pevnejšie rysy nadobudol až v kanonických spisoch a ďalších žánroch apokryfnej literatúry.

4.1.1 Zbierky Ježišových výrokov

K významnej tradícii patrí zbierka výrokov tzv. *ipsissima vox Jesu*, to čo Ježiš zamýšľal, ktorú Jeremias začal označovať preto, lebo sa zachovali iba v gréckom preklade, boli redakčne zoradené a na niektorých miestach interpretované. Nejde teda o *ipsissima verba Jesu*, ale iba o *ipsissima vox Jesu*, teda o vyjadrenie Ježišovoho zámeru.¹⁶ Sú to napr. výroky o kráľovstve Božom (Mk 1:14, 3:14, 6:7–13), upomienkové výroky (Mt 10:28,29, Mk 8:34–35), atď.¹⁷ Autoritu získavajú v spojení so vzkrieseným Kristom. Ježišove výroky boli v ranej cirkvi zneužívané heretickými skupinami, preto sa ako také nedostali do novozmluvného kánonu.¹⁸ Pred prispôbovaním do rôznych kontextov ich vytrhol evanjelista Marek zarámovaním do pašiového príbehu a veľkonočných udalostí.

4.1.2 Zbierky podobienstiev

Ďalšou súčasťou tradovaného materiálu sú podobenstvá. Starších predchodcov nachádzame už v Písme, kde plnili úlohu sprostredkovateľov Božej reči k človeku s cieľom prispieť k pochopeniu závažných výpovedí

¹⁶ Podrobnejšie vid' Joachim Jeremias, *The Parables of Jesus*, New York: Charles Scribner's Sons, 1963 (preklad z nemčiny).

¹⁷ Ježišove výroky sú podrobnejšie rozpracované v Detlev Dormeyer, *Das Neue Testament im Rahmen der Antiken Literaturgeschichte: Eine Einführung*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1993, s. 119.

o Bohu.¹⁹ Ježišove podobenstvá pomáhali poslucháčom pochopiť podstatu zvesti o kráľovstve Božom aj tým, že odrážali realitu života Galilejského prostredia (Lk 12:16–20). Ježiš používal provokatívne a nezabudnuteľné príbehy, ktoré nútili k intenzívnemu premýšľaniu.

V podobenstvách chýba odkaz na smrť a vzkrieseného Krista. Ich úlohou je priblížiť Ježišovu zvest' o kráľovstve nebeskom, ktoré človek nemôže hmotne uchopiť, môže však zaujať osobný postoj ovplyvnený vierou.²⁰ Existencia podobenstiev poukazuje na živú tradíciu a istú vážnosť Ježišových slov, používané spolu s vybranými textami Písma.

4.1.3 Zázraky

Ďalšiu látku tvorili Ježišove zázraky. Ide o neobvyklé činy, ktoré sa pohybujú vždy na hranici možnosti a sú pevnou súčasťou Ježišovho účinkovania. Tradícia zázrakov je rôznorodo použitá: Pavol je voči nej opatrný a uprednostňuje vzkrieseného Krista (1K 1:22–23, 2K 2:1–4:18). Marek zapracoval túto tradíciu do literárneho diela. Chápal ju ako súčasť Ježišovej plnej moci, ktorá úzko súvisí so zvestou o kráľovstve Božom (Mk 1:26,27, 2:10). Bráni čitateľovi vidieť v Ježišovi magického kúzelníka, ktorého meno by bolo zneužitá na zariekavanie.

Za týmto účelom je do naratívu zakomponovaný príbeh v Getsemane, približujúci Ježiša ako trpiaceho človeka (Mk 14:32–42). Vrcholom diania je smrť a vzkriesenie. Tieto dva aspekty Ježišovho života sa stali hermeneutickým rámcom a kontrolórom tradície, v ktorom majú byť slová a skutky pochopené.²¹ Marek zabudoval Pánove slová, podobenstvá, príbehy do biografického celku a spojil pašiový príbeh s povel'konočnými udalosťami. Ježiša vyobrazil nielen ako konateľ zázrakov, ale predovšetkým ako zasľúbeného Mesiáša. Cieľom bolo poukázať na naplnené starozmluvné proctvá. Zázraky sú textovo analogické s Písmom, ale silnejšie zdôrazňujú Ježišovo účinkovanie.

¹⁸ V Tomášovom evanjeliu bola zbierka výrokov interpretovaná v gnostickom duchu. Ježišovo zmŕtvychvstanie nehrá dôležitú úlohu. Dôraz evanjelia je postavený predovšetkým na vnútornom poznaní.

¹⁹ Jozef Heriban, *Úvody do Starého i Nového Zákona s výberovou a tematicky zoradenou bibliografiou*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997, s. 339.

²⁰ Petr Pokorný, *Výklad evangelia podle Marka*, 2. vyd., Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982, s. 103.

²¹ Paul J. Achtemeier, „Mark, Gospel of“, in: *The Anchor Bible Dictionary*, New York: Doubleday, 1997, s. 545.

4.1.4 Pomazanie v Betánii

(spojenie veľkonočného evanjelia a tradície o Ježišovi)

Pomazanie v Betánii bolo zaradené až evanjelistom, ale samo osebe zahŕňa stopu staršieho predstupňa Markovho evanjelia. Spojenie Evanjelia a smrti Ježiša Krista s rozprávaním príbehu o jeho živote (Mk 14:3–9) pripravuje pašiový príbeh.²² V Markovom podaní je perikopa uzatvorená viacerými prvkami: slovom Amen s potvrdzujúcou konotáciou, zvestovaním veľkonočného evanjelia a pamiatkou na samotné pomazanie. Záverečné verše naznačujú čitateľovi udalosti, ktoré budú nasledovať. Pašiový príbeh nie je ukončením Ježišovej aktívnej činnosti. Má svoje pokračovanie vo veľkonočnom zmŕtvychvstaní, ktoré má byť zvestované ďalej.

4.2 Najstaršie svedectva viery

V nasledujúcej časti sústredíme svoju pozornosť na tradovanú látku, ktorá je staršia ako spisy Novej zmluvy. Vznikala na základe osobnej skúsenosti so Vzkrieseným a v ranej cirkvi bola natoľko významná, že svojim obsahom prevyšovala poslanstvo Písma. Z tohto dôvodu bola rozhodujúcim predstupňom kanonizačného procesu.

4.2.1 Tradícia vzkriesenia

Najstaršia zmienka sa nachádza v Pavlovom liste (1K 15:3b–5). Úvodná formula prezrádza starší pôvod (v. 3a). Vznikla niekoľko rokov po Ježišovej smrti a tvorila pevnú súčasť katechetickéj formuly používanej pri krsťte.²³ Cieľom celej perikopy je okrem misijného charakteru obhájiť Pavlov nárok na apoštolát, spochybnený istými skupinami a zdôrazniť autenticitu výroku prijatú od vzkrieseného Krista.

Formula zmŕtvychvstania obsahuje štyri dôležité výpovede: 1) zomrel 2) bol pochovaný 3) bol vzkriesený 4) ukázal sa. Prvá výpoveď zdvojnásobuje význam Ježišovej smrti ako smrt' za hriechy, zhodnú s Písmom. Ďalšie výpovede sú spojené s pasívnou formou, v ktorej je Boh predstavený ako objekt konania. Opísané aktivity kopírujú výroky Písma (Iz 53, Oz 6:2). Na konci perikopy je priložený technický termín „uverili ste“ v súvisi s misijnou činnosťou (1K 15:11, R 10:9, G 2:20, 1Tes 4:14).

Svedectvo žien je Pavlom vynechané pravdepodobne kvôli dobovým predstavám.²⁴ V Markovom evanjeliu, ďalšom svedkovi tradície vzkriesenia, stoja ženy na prvom mieste a sú poverené odovzdať poslanstvo uče-

²² Petr Pokorný, „Zur Entstehung der Evangelien“, *NTS* 32/1986, s. 397.

²³ Alfred Seeberg, *Der Katechismus der Urchristenheit*, 2. vyd., München: Kaiser, 1966, s. 188n.

níkom. Namiesto splnenia príkazu však utekajú od hrobu paralyzované strachom. Mlčiace ženy sú podľa Heckla teologickým zámerom. Pisateľ rozpracoval dialogickú situáciu, v ktorej pomáha čitateľovi vžiť sa do diania, identifikovať sa so ženami a prežívať s nimi podobné pocity. Nápomocná otázka, pôvodne adresovaná ženám „Hľadáte Ježiša?“, uľahčuje čitateľovi orientovať sa. Z logického hľadiska poznali ženy Ježišov hrob (Mk 15:47), preto je málo pravdepodobné, aby ho hľadali. Ženy sa nestretávajú so Vzkrieseným. Posolstvo sprostredkúva mládenec sediaci v hrobe, ktorý je zároveň priamym svedkom Kristovho zmŕtvychvstania. Čitateľovi je vo forme identifikácie poskytnutá možnosť stretnutia so Vzkrieseným a prežiť zvestované evanjelium.²⁵

Marek na rozdiel od Pavla mlčí o ďalších svedkoch, čitateľovi tak chýba hodnoverný garant tradície. Podľa Heckla chýba v celom evanjeliu známa postava, ktorá by bola pozitívne hodnotená počas Ježišovho pôsobenia.²⁶ Pozitívne hodnotené sú iba neznáme osoby (Sýrofeničanka, Betánčanka, vojak pod krížom). Na najužší okruh Ježišových spoločníkov sa pisateľ pozerá kriticky. Posolstvo evanjelia zrejme nemá byť viazané na žiadnu osobu, ani inštitúciu. Je odovzdávané ďalej, aj keď zlyhajú najbližší učeníci.

Významné miesto medzi najstaršími svedectvami viery patrí kristologickej formule o Ježišovom synovstve (R 1:1–4). Jej ranokresťanský pôvod prezrádza slovná zásoba a teologické formulácie. V poukaze na Ježišov kráľovský pôvod je možné sledovať už v prvopočiatkoch cirkvi úzku návaznosť na Písmo s výraznou kristologickou interpretáciou. Z obsahu a formy vyplýva židokresťanský formulované vyznanie, v ktorom bol Ježiš adoptovaný za Syna Božieho (Ž 2:7, Mk 1:11). Spôsob korunovácie sa uskutočňuje vo vzkriesení a jeho nárok na kráľovské postavenie vyplýva z Dávidovej línie.²⁷

4.2.2 Tradícia Večere Pánovej

Ďalším predstupňom kanonizácie je ustanovenie Večere Pánovej. V ranej cirkvi tvorilo súčasť misijného kázania a s najväčšou pravdepodobnosťou

²⁴ Žena nebola antickou spoločnosťou považovaná za spoľahlivého svedka. Podrobnejšie vid' Theo K. Heckel, *Vom Evangelium des Markus zum viergestaltigen Evangelium*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, s. 46–48.

²⁵ Podľa Petersena má identifikácia prebiehať s hlavnou postavou Ježišom z Nazareta. N. R. Petersen, *Der Erzähler des Evangeliums*, Stuttgart: SBS, 1985, s. 69.

²⁶ Heckel, *Vom Evangelium des Markus zum viergestaltigen Evangelium*, s. 59–62.

²⁷ Philipp Vielhauer, *Geschichte der urchristlichen Literatur: Einleitung in das Neue Testament, die Apokryphen und die Apostolischen Väter*, Berlin: Walter de Gruyter, 1975, s. 31.

pochádza ešte z predpavlovskej katechetickéj tradície. Najstaršie písomné záznamy sa nachádzajú v 1K a Mk a predstavujú dvoch literárne nezávislých svedkov (Mk 14:22–25, 1K 11:23–25). V Pavlovom zápise chýba poukaz na jedenie veľkonočného baránka, kým Marek chápe paschálnu hostinu ako súčasť zvesti kráľovstva Božieho a blížiaceho sa konca. Ustanovenie Večere Pánovej tvorilo u Pavla zrejme súčasť zvestovaného evanjelia, pretože o jej podstate sa pojednáva už v predchádzajúcej perikope (1K 11:17–22). Vo Večeri je zdôraznené vydávajúce sa telo Krista (1K 10:16f, 11:24).

Slávenie Večere Pánovej nadväzuje na židovskú prax spoločenstva pri stole, doplnené o kolektívny motív trestu. Vzniká tak nové spoločenstvo, stmelené eschatologickým momentom očakávanej parúzie (Mk 14:22–25, Lk 22:19f, 1K 11:23–26).²⁸ Židovská tradícia je v synoptických evanjeliách rôznorodo interpretovaná: podľa Mk a Mt dochádza k oddeleniu Eucharistie od slávnosti Paschy (Mk 14:12–16, 26a, Mt 26:17–19, 30a), v Lukášovom podaní je základom nového kresťanského sviatku (Lk 22:7–18).

Z uvedených porovnaní je zrejmé, že tradícia Večere Pánovej čiastočne nadväzuje na paschálnu hostinu, v teologickom zmysle sa líši. Pôvodný zmysel je naplnený novým teologickým obsahom, ovplyvnený veľkonočnými udalosťami.

4.2.3 Pašiový príbeh

Významným predstupňom evanjelií je pašiový príbeh, ktorý vytvára nový žáner, líšiaci sa od dobových príbehov založených na heroických výstupoch hlavných hrdinov. Utrpenie a smrť poukazujú na plnosť Ježišovho človečenstva. Do príbehu sú zakomponované čiastkové príbehy: pomazanie v Betánii, ustanovenie Večere Pánovej, udalosti v Getsemanskej záhrade, séria výsluchov, proces, poprava, pohreb a prázdny hrob, rozpracované v Markovom evanjeliu (kap. 14–16), na ktoré nadviazali ďalší synoptici. Marek dokazuje pravdivosť prorociev presným preberaním textov (napr. Mk 14:18/Ž 41:9, Mk 14:34/Ž 42:6, 11, 43:5) alebo používaním slovnej zásoby (Iz 53:12, Mk 9:31) a potvrdzuje, že celé konanie sa deje podľa Písma. Ježiš nie je náhodnou obeťou (Mk 8:31, 9:31, 10:32–34). Jeho smrť spojená so zmŕtvychvstaním naznačuje nový začiatok dejín, ktorý okrem iného predstavuje dôležitý stupeň na ceste ku vzniku evanjelií.

Kresťanský kánon ako to vyplýva z týchto poznámok, pozostáva z ústne tradovanej látky, ktorá sa vzťahuje na účinkovanie pozemského Ježiša,

²⁸ Ferdinand Hahn, „Gottesdienst“, in: *TRE* 14, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1985, s. 35.

ako aj na svedectvá cirkvi o Vzkriesenom. Spojením týchto tradícií zabránila cirkev vyzdvihnutiu jednotlivých prvkov z jeho života, a tak zneužitiu heretickými kruhmi.

5. *Evanjelium ako autoritatívny záznam Ježišovo života a učenia*

Dôležitým krokom ku vytvoreniu idey novozmluvného kánonu bol vznik Markovho evanjelia. Marek vytvoril novátorskú literárnu formu, v ktorej na rozdiel od dobových antických spisov zomiera hlavný predstaviteľ poputnou smrťou. Ježišove slová zasadil do biografického žánru a rámcovo nasmeroval pozornosť do minulosti. Spätná väzba mala slúžiť ako kontrola zvestovaného evanjelia, ako ochrana pred prorockým entuziazmom.²⁹

Pri písaní evanjelia vychádzal zo židovského Písma. Čitateľ sa s týmto faktorom oboznamuje na samom začiatku. Evanjelium kopíruje životopisné povolanie starozmluvných oznamovateľov spásy a prorokov.³⁰ Úvod spisu je spojený s prorockou rečou o príchode mesiášovho posla Eliáša. Tým je naznačené, že Ján Krstiteľ je zasľúbený Eliáš (2Kr 1:8), ktorý oznamuje príchod Mesiáša a ustanovenie mesiášskeho veku.

V úvode sú ďalej zjednotené dve postavy, ktorých príbehy sú analogické. Ježišovo dielo nie je možné plne pochopiť, pokiaľ nie je pochopené dielo Jána Krstiteľa. Ján Krstiteľ predstavuje predobraz Ježišovo učenia a smrti (Mk 1:4, 1:15). Obom je daná rovnaká autorita, obaja zomierajú kvôli náboženskému obsahu svojej zvesti (Mk 6:14–29).

Základom evanjelia je oznámenie posolstva o eschatologickej spáse, ktorá bola predpovedaná ústami prorokov. Markovým cieľom bolo spojiť dianie okolo Ježiša s dianím Písma. Osoba proroka Izaiáša je spojená s ohlasovaním spravodlivosti a ustanovením Hospodinovo sluhu (Iz 40–60). Tento zámer je vyjadrený v krste, v ktorom bol Ježiš označený ako „môj milovaný Syn“ (2S 7:5–16). Dianie okolo krstu pripomína introizačný žalm, v ktorom Boh dosadzuje na trón svojho služobníka (Mk 1:11, Ž 2:6–7).

Začiatok udalostí má čitateľovi naznačiť blízke spojenie Ježiša s Bohom. Ježišova služba je od samého začiatku charakteristická zvesťou o kráľovstve Božom.

Markovo evanjelium oboznamuje čitateľa s minulosťou Vzkrieseného, počíta s jeho prítomnosťou a naznačuje smerovanie do budúcnosti. Začiatok a koniec evanjelia sú orámované odkazom na ústne evanjelium (Mk 1:1, porov. 1K 15:3b–5) a reprodukciu jeho obsahu v Mk 16:6f. Evan-

²⁹ Pokorný, *Ježiš Nazaretský*, s. 12.

³⁰ Thomas Hieke, „Mt 1:1 vom Buch Genesis her gelesen“, in: Jean-Marie Auwers – Henk Jan de Jonge (vyd.), *The Biblical Canons*, Leuven: Peeters, 2003, s. 643–644.

jelistovým úmyslom bolo vysvetliť Ježišov život a slová z perspektívy veľkonočných udalostí. Najstaršie rukopisy končia poslednou vetou o strachu a mlčaní žien v Mk 16:8. Zmienka o prázdnom hrobe naznačuje miesto hľadania – Galileu, nie prázdny hrob. Po veľkonočných udalostiach prichádza zvestovanie evanjelia.

Autor evanjelia predpokladá u helenistického čitateľa istú znalosť Písma, poprípade na ňu nadväzuje. Bez týchto znalostí by prorocké predpovede nemali zmysel. Kresťanská literatúra potvrdzuje, že Písmo bolo pevnou súčasťou bohoslužieb v spoločenstvách helenistických kresťanov (1K 14:26, 1Tm 4:13, 2Tm 3:15f, Zj 1:3).

Podľa Hengela bolo Markovo evanjelium písané od začiatku so zámerom liturgického čítania na bohoslužbách, nielen pre niektorých záujemcov alebo prominentných teologických učiteľov.³¹ Predpoklad vychádza z rytmického jazyka, ktorý umožňuje poslucháčovi vnímať, vstrebávať a memorovať jednotlivé slová.³² Rovnako rozšírené tvrdenie, že evanjelium je svojou jednoduchou formou výsledkom ľudového rozprávača, stojí v rozpore s originálnou a premyslenou teologickou štruktúrou, ktorá nemá paralelu s dobovou literatúrou. Jeho jednoduchá forma skôr poukazuje na skutočnosť, že evanjelium slúžilo k predčítavaniu najširším vrstvám.³³

Na základe viacerých indícií (kopírovanie štýlu Písma, dôkazy o naplnení starozmluvných prorociev, vyjadrovanie) je zrejmé, že Markovo evanjelium bolo písané so zámerom zaujať pevné miesto v živote cirkvi. Podobné umiestnenie môžeme predpokladať aj pri ďalších evanjeliách.

Markion sa s autoritou Písma vysporiadal vytvorením dvoch autorít (Pán a apoštol), čím úplne pretrhol náväznosť cirkvi na židovské korene. Nepriamo tak posilnil autoritu kresťanského kánonu. Pretože dejinné poňatie Božieho zjavenia (v udalostiach dejín, ktoré vyvrcholili Ježišom) bolo dôležité, aby si cirkev mohla zachovať židovskú Bibliu, s čím súvisela aj prestíž starého náboženstva. Odmietnuť Písmo aj v dnešnej dobe by bolo stratou minulosti, z ktorých raná cirkev vyšla.

³¹ Hengel, *The Four Gospels and the One Gospel of Jesus Christ*, s. 96–97.

³² Rytmikou jazyka sa zaoberali viacerí bádatelia: James A. Kleist, *The Gospel of Saint Mark*, New York: Bruce, 1936, s. 125–126, Gert Lüderitz, *Rethorik, Poetik, Kompositions-technik im Markusevangelium*, WUNT 33, Tübingen 1984, s. 201.

³³ Jan A. Dus – Petr Pokorný, *Neznámá evanjelia: novozákonní apokryfy I*, Praha: Vyschrad, 2001, s. 222.